

SEYİR JURNALİNE GÖRE MİR'AT-I ZAFER FIRKATEYNİNİN 1850 YILINDA PORTSMOUTH SEYAHATI VE PERSONELİNİN ÖLÜM SEBEBİ

Yrd. Doç. Dr. Şakir BATMAZ
Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
sbatmaz@erciyes.edu.tr
38039 Kayseri

Öz

Bahriye tarihimiz açısından büyük önem taşıyan gemilerin seyir jurnalleri bize sadece yapılan seyahatler hakkında değil aynı zamanda o devir Osmanlı bahriyesinde uygulanan teşrifat kaideleri, uluslar arası hukuka uyma gayretleri, personelin durumu, salgın hastalıklar ve diğer ülke bahriyeleri ile mukayese imkânı tanıyan birçok bilgilerde sunmaktadır. 1850 yılında İngiltere'nin Porsmouth liman şehrine Mir'at-ı Zafer firkateyninin yaptığı seyahatin anlatıldığı jurnal'in bizim için bu hususlardan ayrı bir önemi daha vardır. Porsmouth'ta iken ölen 23 deniz erimizin anısına burada 1993 yılında "Türk Deniz Şehitliği" açılmış ve bu elim hadisenin böylece gelecek nesillere aktarılması sağlanmıştır. Ancak buraya dikilen kitabe deniz erlerinin ölümü ile ilgili verilen bilgiler herhangi bir araştırma yapılmadan "salgın hastalık" olarak belirtilmektedir. Ne var ki bu seyahate ait seyir jurnalini incelendiğinde mevsim şartları yani yaşanan şiddetli kıştan dolayı deniz erlerimizin öldüğü ifade edilmektedir. Bu çalışmada seyir jurnalinden yola çıkarak bu seyahatte yaşananların bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra, deniz erlerinin ölüm nedeni ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Porsmouth, Mir'at-ı Zafer, Seyir Jurnalini, Gosport.

THE JOURNEY OF MİR'AT-I ZAFER FRIGATE TO PORTSMOUTH AND THE REASON FOR THE DEATH OF ITS STAFF ACCORDING TO THE LOGBOOK

Abstract

The logbooks of the ships which are very important for our naval history give information not only about the journeys, but also about the rules of obedience in Ottoman Navy at the time, attempts to comply with international codes, the condition of the staff, epidemic diseases and also information that enables us to make a comparison with the navies of other countries. The logbook in which the journal of Mirror of Victory to Portsmouth a part city in England in 1850 is described has another importance apart from these points. In honour of our 23 naval soldiers who died at Portsmouth, "A cemetery for Turkish naval soldiers" was established here in 1993 and it is enabled that this touchy event would be able to be passed down on coming generations. However, in the epitaph put up here, the data about the reason for the death of naval soldiers was stated as "epidemic disease" without any investigation on the subject. Nevertheless, when the logbook about

this journey is examined, it is stated that our soldiers died due to seasonal conditions, in other words because of heavy winter conditions. In this work, after an evaluation of the experiences in this logbook, the reason for the death of naval soldiers will be tried to be explained.

Key Words : Portsmouth, Mirror of Victory, Logbock, Gosport.

1. Giriş

Jurnal, gemilerde olayların kaydedildiği resmî defterlerdir. Seyir halinde tutulan jurnallere “seyir journalı” denilir. Bu jurnallerde genellikle rüzgârın durumu, kat edilen mesafe, hava gibi olaylardan bahsedilir¹. Ayrıca seyir jurnallerinin incelenmesi Osmanlı deniz tarihinin birçok yönleriyle anlaşılmasında da önemli bir rol oynayacağı muhakkaktır. Her şeyden önce bu jurnallerin satır aralarında Osmanlı gemilerinde uluslararası deniz hukuku ve merasim kaidelerinin uygulanması, gemide günlük hayat, erzak ve su temini, bayram, kandil, mevlit ve cuma günleri yapılan dinî merasimler, salgın hastalıklar, defin törenleri, mızıkai hümayun gösterileri, diğer ülkelerin liman, tersane ve gemileri gibi birçok konuda bilgi bulmak mümkündür.²

Mir’at-ı Zafer fırkateyninin 1850 yılındaki İngiltere, Portsmouth seyahatinin anlatıldığı seyir jurnalinde bu konulardan farklı olarak ayrıca Gosport Haslar Hastanesinde 23 Türk deniz erinin ölümü ile ilgili verilen bilgiler önem taşımaktadır. Sonraki dönemlerde üzerinde çokça konuşulacak olan bu elim olay neticesinde vefat eden erler için 1993 yılında buraya bir “Türk Deniz Şehitliği” yapılmıştır. Personelin ölüm nedeni olarak salgın hastalık üzerinde durulsa da bu konuda en muteber kaynak seyir jurnalleri olduğu için bunu incelemeyen olayın nedenini kesin olarak ortaya koymak mümkün değildir. Bu çalışmada seyir jurnalinden yola çıkarak, Mir’at-ı Zafer fırkateyninin seyahate çıkış nedenleri üzerinde durulduktan sonra yolculuk esnasında gemide yaşananlar bahriye teşkilat ve teşrifatı açısından değerlendirilecek, son olarak ta bahriye erlerinin ölüm nedeni aydınlatılmaya çalışılacaktır.

2. Seyahatin Amacı ve Güzergâhı

5 Ağustos 1850 tarihinde I. Abdülmecit’in iradesi ile Osmanlı donanmasından Şihab-ı Bahrî ve Mir’at-ı Zafer fırkateynleri ile Surağ-ı Bahrî biriki

¹ Süleyman Nutkî, *Kâmûs-ı Bahrî*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1333, s.208.

² Beşiktaş Tarihi Deniz Arşivinde 1835 yılından başlayarak Osmanlı bahriyesinde hizmet yapan gemilere ait 382 adet seyir journalı bulunmaktadır. Bu jurnaller özellikle makineye geçiş ile birlikte yeni sistem inşa edilen zırhlı gemilere ve torpidobotlara aittir. Seyir jurnallerinin yanında araştırmacılar için bu gemilere ait çok sayıda makine defterleri, muhasebe defterleri, işaret defterleri, demirbaş defterleri, topçuluk jurnalleri, tahrirat defterleri, evamir defterleri, erzak defterleri, kayıt defterleri, talimat defterleri, kuvve defterleri, muhtıra defterleri, seyir işaret jurnalleri, cephaneye defterleri, tamim dosyası, emanet defterleri, irad-masraf defterleri, muhabere defterleri, eşya defterleri ve kasa defterleri bulunmaktadır.

filo halinde İstanbul'dan Akdeniz'e doğru seyahate çıkmışlardır. Bu seyahatin amacı gemi personelinin İngiltere ve Fransa'da seyir ve topçuluk eğitimleri almasıdır. Bu seyahate ait ilk kayıt Mir'at-ı Zafer fırkateynine ait seyir jurnalinde şu şekilde verilmektedir³:

1266 senesi Ramazan-ı şerifinin 26. Pazar günü bâ-irade-i şâhâne Londra tarafına memur buyurulan gemilerden Mirât-ı Zafer Fırkateyni ve Sürâğ-ı Bahrî biriki ve Fransa taraflarında bulunan Tolon'a dahi Şihâb-ı Bahrî, Ramazan'ın 26. günü Tersane limanından kalkarak Kumkapı önlerinde demir atarak sekiz saat bekleyip buradan pazartesi gecesi saat bir buçuk sıralarında poyraz rüzgarıyla kalkıp demir yerine ulaşana kadar saat be saat hesap olunup bu cedvele kaydedilmiştir⁴.

Bunlardan Şihab-ı Bahrî fırkateyni Fransa'nın Tolon kentine, diğer birik ve fırkateyn ise İngiltere'nin güneyindeki Portsmouth liman kentine doğru hareket etmiştir. İstanbul'dan hareketin ertesi günü Gelibolu'ya ulaşılmıştır. Burada su, erzak ihtiyacı giderilmiş ve yola devam edilmiş, Çanakkale Boğazı geçilerek on iki gün sonra Malta limanına varılmıştır. Limana girişte bütün zabıt ve neferlere temiz elbiseler giydirilmiş, yelkenler aşağı indirilmiş, bahriye kanunları üzere limana demirledikten sonra nevbet musikisi çalınmış ve bir gün karantina usulünün yerine getirilmesi için pratika alınmıştır⁵.

24 Ağustos 1850: Sabahleyin Malta Adası görüldü.

26 Ağustos 1850: Malta Limanı'nda demir atmış, harp aletleri silinip gemi temizlenmiş saat 01:30 suları karantina memuru gemiye gelip karantinadan çıktıklarını karantina flaması pruva sütunundan aşağı alındığı anda grandî sütununa İngiliz bandırası keşide olundu⁶.

Bu dönem İngiltere'nin hâkimiyetinde olan adadan Osmanlı gemileri 31 Ağustos 1850 tarihinde sabah Malta limanından hareket etmişler, havaların güzel olmasıyla kısa sürede Tunus ile Sardunya Adası arasına gelmişlerdir. Şihab-ı Bahrî dönüş yolculuğunda tekrar birleşmek üzere buradan Fransa'nın tersanesi olan

³ Mir'at-ı Zafer Seyir Jurnalı, Deniz Arşivi İhtisas Kütüphanesi El Yazmalar Bölümünde bulunmakta olup, sayfa numaraları sonradan verilmiştir. Toplam 135 varak olan defterin kapağında 1849 Yılında İngiltere'ye Giden Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı yazmaktadır. Ancak bu yazı seyir jurnalinin kapağına sonradan yazılmış olup Mir'at-ı Zafer'in yola çıkış tarihi 5 Ağustos 1850'dir. 1851 yılı içindede geri döndükleri göz önüne alınacak olursa 1849 yılının kapağına sehven bu şekilde yazıldığı anlaşılır. Halûk Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* adlı eserinde bu yolculuğun başlangıç tarihini "H.26 Ramazan 1266" olarak ifade etmesine rağmen konuyla ilgili makale başlığını "1849 yılında İki Harp Gemimizin İngiltere Ziyareti" olarak vermiştir. Halûk Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, İstanbul 1965, 298-303.

⁴ 1849 Yılında İngiltere'ye Giden Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı, s.1.

⁵ Pratika Almak: Ulaştığı limana geminin patentasını vererek sıhhi durumunun yolunda olduğuna ve dışarıya çıkabileceğine dair limandaki karantina idaresinden yetki almak. *Kâmûs-ı Bahrî*, s.102.

⁶ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s. 9-10.

Pruva Sütunu: Geminin baş yani pruva tarafındaki birinci direğe denir. *Kâmûs-ı Bahrî*, s.105; Grandî Sütunu: Geminin ortasında bulunan baştan ikinci direktir. *Kâmûs-ı Bahrî*, s.268.

Tolon liman kentine yönelmiştir. Mir'at-ı Zafer ve Sürağ-ı Bahrî ise Malta'dan hareketin 25. gününde Septe Boğazı'na ulaşmış ve İngiltere'nin hâkimiyetinde bulunan boğazın Cebel-i İktar adı verilen limanında beş gün karantinada bekletilmişlerdir. Burada ticaret için bulunan Fas Müslümanlarından 20 kişi kayıklarla Mir'at-ı Zafer'e ziyarete gelmiş ve askerinin giydiği elbiseye bakarak personelin Müslüman olduğundan şüphe ederek İslamiyet'e dair sorular sormaya başlamışlardır. Bu esnada gemide okunan ezan üzerine herkesin namaza durduğunu görmüşler ardından bir hafızın Kur'an okumasıyla birlikte artık ikna olmuşlardır. 9 Ekim 1850 Salı günü buradan İngiltere adasına doğru hareket edilmiştir.⁷

Cebel-i İktar'dan ayrıldıktan yirmi gün sonra İngiltere adasının güney-batı sahillerine yaklaşmış burada bir kalagöz⁸ alınarak İngiltere ile Fransa arasında bulunan ve "İngiliz Kanal" denilen gayet muhataralı ve her altı saatte bir med-cezir olan mahalden duman ve sisler içinden geçerek Portsmouth'a ulaşılmıştır. Durum bir yazı ile Osmanlı'nın İngiltere maslahatgüzarı Kabulî Efendi'ye bildirilmiştir. Gemiler Portsmouth limanının üç buçuk mil açığında Wight Adası'na demirlemişlerdir. Her iki geminin süvarisi alay elbiselerini giyerek limanda bulunan Admiral'in ziyaretine gitmişlerdir. Admiral, yapılan görüşmede iki gün sonra Kraliçenin buradan geçerek Londra'ya gideceğini bildirmiştir. Gemi süvarileri vakit geçirmeden hazırlıklara başlamış, bahriye askeri temiz elbiseleri giyerek alay sancaklarını⁹ hazırlamışlardır. Portsmouth'a gelişin üçüncü gününde vapuruyla Osmanlı gemilerinin yanından geçerken Kraliçe'ye yapılan merasim töreni onu o kadar memnun etmiştir ki Portsmouth Admirali gemi süvarilerini teşekküre gelmiştir. Admiral, Süvari Mustafa ve Mehmet beylere hitaben yaptığı konuşmada İngiliz tersane ve gemilerinden istedikleri gibi istifade edebileceklerini bildirmiştir. Akşam süvariler onuruna verdiği yemeğe Osmanlı devleti adına iki kaptan ile dört zabıt katılmış ve yemeğin yenildiği odanın kapısı üzerine ay-yıldızlı Osmanlı sancağı ile kraliçenin kendine mahsus bandırası asılmıştır.¹⁰

Burada kaldıkları süre içinde gemiler İngiliz idarecileri ve halkının büyük bir ilgisiyle karşılaşmıştır. Mir'at-ı Zafer fırkateyni süvarisi Mustafa Bey, kendilerine gösterilen ilgiyi anlatırken o bölgeye 100 mil mesafeden gemileri aileleriyle görmeye gelen ahaliden, İngiltere Hariciye Nazırı tarafından her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için mihmandar olarak gönderilen kaptandan bahsetmektedir. Kaptan, devlet-i aliyye gemileri bizim limanlarımızda bulunduğu

⁷ *Şihab-ı Bahrî Süvarisi Mustafa Beyin İngiltere Canibine Hıyn-ı Azimetimizi Tahkikata Dair Risale, 1704*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, s.1-3. 1704 yılında bu risaleyi kaleme alan Süvari Mustafa Bey, Şihab-ı Bahrî'de değil Mir'at-ı Zafer fırkateyninde vazife yapmış olup verilen bilgiler Mir'at-ı Zafer'e aittir. Şehven risalenin adı Mir'at-ı Zafer yerine Şihab-ı Bahrî olarak yazılmıştır. Süvari Mustafa Bey, bu risalede yol güzergâhının yanında uğranılan limanlar, uygulanan merasim kuralları ve İngiliz tersanesi ve donanması hakkında bilgiler sunmaktadır.

⁸ Kalagöz: Boğazlarda, nehirlerde, limanlarda, sığılık olan geçitlerde meskûn ve tehlikeli kanallarda gemilerin selamet içinde seyretmeleri için yol gösteren rehberdir. *Kâmûs-ı Bahrî*, s.312.

⁹ Alay Sancağı: Resmî ve dinî günlerde gemilerin direkleri arasında baştan kıça kadar uzanan savlo üzerinde açılan genel işaret sancaklarıdır. *Kâmûs-ı Bahrî*, s.20.

¹⁰ *İngiltere Canibine Hıyn-ı Azimetimizi Tahkikata Dair Risale*, s.4.

müddetçe tersanece her ne icap ederse sıkıntıya düşmemeleri için tedarik edileceğini, memleketin her bir mahallinin gezdirilip ikramda kusur edilmeyeceğini bildirmiştir. Asakir-i şahane İngiliz usulü top talimi öğretmek için üç ambarlı gemiden bir topçu başı getirilmiş, İngiltere'nin havasının kışın soğuk olacağı gerekçesiyle askere birer çift fanila dağıtılmış ve gemilere her gün taze sebze ve et gönderilmiştir¹¹. Bunda Osmanlı gemilerinin özellikle kraliçenin gemisiyle karşılaştıklarında uygulanması gereken merasim kaidelerine titiz bir surette riayet etmeleri ve gemi mürettebatının limanda bulunulan süre içinde yerel idareciler ve ahali ile iyi ilişkiler kurmuş olmalarının da önemli rolü olmuştur. Dönemin İngiliz gazeteleri Türk gemileri ve bunlarda bulunan zabıt ve deniz erlerinin Portsmouth'a çıktıklarında nasıl ilgi odağı olduklarını şu şekilde yansıtmaktadır:

Portsmouth limanında bulunan iki Türk fırkateyninin subayları geçen hafta Sir Godfrey Webster'in rehberliğinde, Portsmouth Tersanesi ve Clarence Kızakhanesinin hemen tüm bölümlerini ziyaret etmiş bulunmaktadır. Kaptanın haricinde tümünün üniformaları İngilizlerden kopya edilmiş olup koyu lacivert setre, mavi pantolon, kemer ve kılıçtan oluşmaktadır. Bunların deniz erleri de sık sık karaya çıkmışlardır. Tümünde mavi pantolon ve kahverengi ceketten oluşan üniformaları yine kısmen İngiliz modasına uygun giyinmiş olup, bu onları özgün görünümlelerinden yoksun bırakmaktadır. Bunların karada hatırı sayılır miktarda para harcadıkları gözlemlenmiştir.

Bu yazının çıkmış olduğu gazetenin bir Londra gazetesi olması Türk gemilerinin bölgede nasıl bir ilgi odağı oluşturduğunun göstergesidir. Ancak belli ki Tanzimat sonrası yeni giyim anlayışı, levent giysileri giymiş Türk gemicileri görme beklentisi içinde kıyıya dolmuş olan İngilizleri düş kırıklığına uğratmıştır. Yazının devamında, Türklerin erzak alışverişi yaptıkları, gemileri ziyaret etmek isteyen İngilizlere çok nazik davrandıkları, ancak cuma ve cumartesi günlerini dinî inançları nedeniyle ibadete ayırdıkları ve bu günlerde ziyaretçi kabul etmedikleri belirtilmektedir¹².

3. Seyahat Esnasında Yaşananlar

3.1. Günlük Yapılan Talimler

Gemiler Kumkapı'dan hareketten altı buçuk saat sonra Gelibolu'ya ulaşmışlardır. Her gün güneşin ilk ışıkları ile birlikte sancaklar keşide olunup gurubuyla birlikte aşağı alınmıştır. Ardından bütün mürettebat "Padişahım Çok Yaşa" duasını yapmıştır.

¹¹ *İngiltere Canibine Hıyn-ı Azimetimizi Tahkikata Dair Risale*, s.5.

¹² Zeynep Aygen, İngiltere'de Bir Türk Kenti, Gosport'ta Osmanlı İzleri, *Toplumsal Tarih*, S.129, Eylül 2004, s.37-38.

5 Ağustos 1850: Güneşin gurup etmesiyle Şihab-ı Bahrî'ye nazaran sancaklar aşağı alınıp guruptan sonra asakir-i bahriye-i nizamiye tabur olarak bir defa ‘‘padişahım çok yaşa’ hayır duası yaptı¹³.

Sabah ilk yapılan iş geminin temizliğidir. Gemiler özellikle Malta ve İngiltere limanlarında demirli iken bu temizliğe ayrı bir önem verilmiştir. Zira gidilen yabancı bir limanda yerel idarecilerin ve halkın aileleriyle gemiyi ziyaret etmesi, içini gezmesi adettendir. Seyir jurnalinde seyahatin ilk günlerinde geminin sabah temizliği ile ilgili herhangi bir kayıt düşülmemiştir. Bununla ilgili ilk kayıt şu şekildedir.

19 Ağustos 1850: Sabahleyin saat 02.00 kararlarında gemi güzelce yıkandı, bir saat kadar tüm zabitan ve neferat nişana kurşunlu tüfek ile atış talimi yaptı¹⁴.

İlerleyen günlerde sadece geminin yıkanmadığı aynı zamanda harp aletlerinin temizliğinin yapılmaya başlandığı da görülür. Ayrıca çok sık olmasa da geminin taş ve kumla yıkandığı, zaman zaman yıkama yerine pas pas yapıldığı da görülmektedir.

13 Eylül 1850: Sabahleyin takım yelken volta eylemek üzere iken bütün harp âlâtı silindi, toplar lostra edildi¹⁵.

13 Nisan 1851: Portsmouth Limanı, harp silahları silinip toplar lostra edildi, tabib gemide olan hastaları vizite etti, gemi taş ve kum ile yıkandı, güvertenin sancak ve iskele yalı kütükleri siyah ile boyanıp ve gereken yerleri lostra edildiği, geminin temizliğine dair bütün subaylar süvari bey kamarasında tenbihat ettikten sonra süvari bey ile tabib efendi ve musikar yüzbaşı beraberce dışarıdaki hastahane bulunan hastaları vizite etmek üzere gitti, birkaç nefer gemi ambarını yıkayarak bahriye askerleri de gemide bulunan çantalarını çıkarmakla elbiselerinin söküklerini dikmek üzere oldukları (ve) güverte top muşambaları boyandı¹⁶.

Temizliğin ardından sabah yapılan iş talimlerdir. Seyahatin ilk günlerinde tüfekle atış talimi yapılmaktadır. Asker ve zabitler bu talimi ayrı ayrı yapmakta olup zabitler gemide görev yapan mühendislerle beraber tüfekle atış talimi yaparlar. Özellikle acemi askerlere nişan talimi için pruva sütununun sancak tarafında bulunan palasarteye¹⁷ veya zabitler için küpeşteye¹⁸ nişan tahtası konulmuş ve atışlar buraya yapılmıştır. Yaklaşık olarak bir saat süren bu talimler

¹³ *Mir'at-ı Zafer Fırkatayninin Seyir Jurnalı*, s.2.

¹⁴ *Mir'at-ı Zafer Fırkatayninin Seyir Jurnalı*, s.7.

¹⁵ Topların Lostra Edilmesi: Lostra etmek Bordacıların her gün sabah gemini bordasını süpürüp gerekli yerleri yıkayarak boyanın bozulmuş kısımlarını tekrar kurcalayıp boyamalarıdır. Topların lostra edilmesi ise kirlenmiş, paslı kısımlarını boyamaktır. *Kâmûs-ı Bahrî*, s.351;Yelken Volta Etmek: Yelkeni sarmaktır. *Kâmûs-ı Bahrî*, s.406.

¹⁶ *Mir'at-ı Zafer Fırkatayninin Seyir Jurnalı*, s.30, 82.

¹⁷ Palasarte: Ana çarımhlarının direkler ile daha fazla açılı hâsıl etmeleri için her direğin hizasında bordaya civatalarla bağlanmış ağaç kütüklerdir. *Kâmûs-ı Bahrî*, s.98.

¹⁸ Küpeşte: Güverte hizasından ıskarmoz başlarına mihlanan dikmelerin dışarı doğru tahta ile kaplanarak teşkil olunan seyirlerdir. *Kâmûs-ı Bahrî*, 339.

hemen hemen her gün düzenli olarak yapılmaktadır. Ayrıca sık sık olmasa da zabıtlar tarafından başa nişan konup yalpa-i havada nişan alma taliminin yapıldığı görülür.

16 Ağustos 1850: Sabahleyin Çuka Adası açıklarında limanlık hava ile gitmek üzere iken saat 04.00 kararlarında sancak taraf küpeştesine nişan tahtası yerleştirilip subaylar ve mühendisler tüfek atış talimi yaptı.

18 Ağustos 1850: Sabahleyin 01.00 sıralarında acemi askerlere nişan talimi için pruva sütununun sancak tarafında bulunan palasarteye nişan konularak talim yaptırıldı.

26 Şubat 1851: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top, tüfek ve kılıç talimi yaptırıldı, mahal-i mezbûr ahali, kapudan (gemi komutanları) ve kara subayları aileleri ile gemiye gelip gezdi, başa nişan konup yalpa-ı havada nişan almak eğitimini bütün subaylar icra etti¹⁹.

Tüfikle atış taliminin yapılması yanında top, kılıç, rampa, ayak ve rakam talimleri de gemide mutad olarak yapılan talimlerdenidir. Top talimi özellikle herkesin muharebe zamanında bulunacağı mevki öğrenmesi ve seri hareket etmesi açısından önemlidir. Bu nedenle her bir top için görevli zabıt ve askerin isimleri bir pusulaya yazılarak herkesin görebileceği bir yere asılır. Büyük toplar, şişhane topları, kılıç ve mitralyöz talimlerinde askerin başında mutlaka bir zabıt hazır bulunur. Topların başında hazır bulunan bu kıdemli zabıtın emri olmadıkça atış talimi başlamayacaktır. Her üç ayda bir gemi süvarisi tarafından topla gece atış talimi yaptırılır. Eğer bu atış talimlerinin meskûn mahalde yapılması icap ediyorsa mutlak surette mahallî yönetimden izin alınması gerekmektedir. Yabancı limanlarda da mahallî hükümetin nizam ve kanunları doğrultusunda, ahaliyi rahatsız etmeyecek şekilde bu talimlerin yapılması uygun görülmüştür. Bu talimlerde sarf edilen top, barut, humbara ve şişhane tüfeği fişeginin miktarı geminin günlük vukuat jurnaline kaydedilir. Donanmanın seferden önce teçhizi esnasında cephanesine kaç adet barut sandığı istif edebileceği tersane zabitanı tarafından bir raporla Harbiye Dairesi'ne bildirilir. Bu raporun bir nüshası gemi süvarisine verilir. Bu talimlerde müsaade edilenden fazla top kullanılması katiyen yasaklanmıştır²⁰. Top talimi seyahat esnasında ilk defa Malta limanında İngiliz askerleri tarafından yaptırılmıştır. Zaman zaman açık denizlerde de yapılsa da günlük düzenli talimler Portsmouth limanına geldikten sonra başlamıştır. Bu talimlere bazen İngiliz askerlerde iştirak etmişlerdir.

27 Ağustos 1850: Malta Limanı'nda demir atmış, bir miktar subay ve asker dışarıya çıkıp gelmişler, akşamüzeri üç İngiliz askeri gelip yarım saat askerlere top talimi yaptırıp geri gitmişler.

¹⁹ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.5,6,70.

²⁰ *1297 Tarihli Bahriye Kanunname-i Hümayunu (51.52.53.54. Madde)*, s 74.

14 Ekim 1850: Bahr-i Muhit, hava müsait, asâkire top talimi yaptırıldı, gece Sürâğ-ı Bahrî görülemediğinden bir adet çanak maytabı ateşlendi.

23 Ekim 1850: Bahr-i Muhit'te bahriye askerlerine yarım saat top talimi yaptırıldı.

16 Kasım 1850: Portsmouth Limanı- harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, süvari bey ve birkaç subay ders almak için İngiliz gemilerine gidip geldi, ahali ile aileleri gemiye gelip gezdi, asâkir-i bahriyeye top talimi yaptırıldı.

22 Mart 1851: Portsmouth Limanı, harp silahları silinip toplar lostra edildi, gemide bulunan hastaları tabib vizite etti. Asâkir-i bahriyeye birer saat kadar top ve tüfek talimi ve ayak ve kılıç talimi yaptırıldı, filika giderek top talim ceysini alıp geldi, asakir-i bahriyeye bir saat kadar İngiliz-vârî top talimi yaptırıldı.

3 Nisan 1851: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top, tüfek talimi yaptırıldı, mahal-i mezbûr ahali ve ofiserleri aileleri ile gemiye gelip gezdi. Limandaki Ekslant adlı üç ambarlıdan 12 nefer gelip gemiyi gezdi ve top talimi yaptırdı.

8 Nisan 1851: Portsmouth Limanı, harp silahları silinip toplar lostra edildi, Sir Godfrey Webster ile talimci gemiye gelip asakir-i bahriyeye bir miktar top talimi ile yangın talimi yaptırdı.

22 Nisan 1851: Saat: 01.00 kararlarında Portsmouth valisi gemiye geleceği haber alındığında askerlere temiz elbiseleri giydirilip hazırlandı, tabib efendi hastaları vizite etti, saat: 06.00 sıralarında vali ailesiyle beraber vapurla geminin yanına geldiğinde filikasına binip firkateyne geldi, usulünce askerler çarmıh ve küpeştelere dizilip ve bando ile bir defa temennâ (eli başa götürüp selamlama) töreni yapıldı, bahriye askerlerine bir miktar top talimi yaptırılıp, geminin içini gezerek yarım saat miktarı gemide eğlenip sonra filikasına binerek vapura giderken eskisi gibi selam töreni yapıldı²¹.

Gemide sabah askerinin yaptığı talimlerden biride kılıç talimidir. Bu talim üç siper, iki keşiş ve bir saplayıştan ibarettir²². Kılıç talimi genellikle top ve tüfek taliminden sonra yaptırılmaktadır.

8 Kasım 1850: Saat: 08.00'de yelkenler serenlere bağlandı, asâkire top, tüfek ve kılıç talimi yaptırıldı²³.

Bunların yanında her bir bölükten acemi erlere kürek talimi yaptırılmaktadır. Yine çok sık olmasa da personele seyahat esnasında İngiliz uzmanlar tarafından yangın (harik) taliminin yaptırıldığı da görülür. Bu talimde gemi mürettebatı kampananın çalmasıyla birlikte sus borusunun sesini işitir. Herkes bulunduğu yerde durur. Gardiyanların yangın mevkiini ilan için çaldığı

²¹ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.10,33,37,45,64,76,80,84.

²² *Bahriye Top Talimi*, (Tarihsiz), Tarihi Deniz Arşivi İhtisas Kütüphanesi, s.70.

²³ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.43.

düdüğü müteakip söylenen nidayı dinlerler. Böylece yangının geminin neresinde çıktığı bütün personel tarafından anlaşılır. Yangın başta ise mümkün mertebe geminin kıcı rüzgâra doğru çevrilir ve bu amaç için hazırlanan ecza şişeleri veya su kullanılır. Seyr-i sefain memuru veya muavinleri petrol ve buna benzer maddelerin saklandığı mahallerin anahtarlarını süvariye teslim eder. Ayrıca kumanyanın oradan uzaklaştırılmasına nezaret eder. Topçu zabiti ve muavinleri cephaneliklerin anahtarlarını süvarinin yanında emrine hazır bulundurur. Yangının bulunduğu yere yakın olan yerlerdeki cephanenin uzak bir mahalle sevkine nezaret ederler. Cerrah ise hastaların gemide güvenli bir yere nakli ile eczanın korunması icabı halinde denize atılması ile görevlidir. Sefine Emini, mahpusların prangalarının fora edilerek localarından çıkarılıp uygun bir mahalde nöbetçi nezaretinde tutulmalarını sağlar. Kâtipler ise paralarla gemiye ait resmi evrakların tahliyesi ile ilgilenir. Yangın taliminin haftada en az bir defa yapılması gerekmektedir²⁴.

8 Nisan 1851: Portsmouth Limanı, harp silahları silinip toplar lostra edildi, Sir Godfrey Webster ile talimci gemiye gelip asakir-i bahriyeye bir miktar top talimi ile yangın talimi yaptırdı

9 Nisan 1851: Saat: 02.00 kararlarında askerler temiz elbiselerini giyerek dışardan Sir Godfrey Webster ile talimci gemiye gelip asakire birer saat kadar yangın talimi yaptırdı²⁵.

3.2. Topla Selamlama

Osmanlı devleti'nde önemli bir teşrifat kaidesi olan topla selamlama âdeti bahriyede de uygulanmıştır. Özellikle padişahın Tersane-i Amire'yi ziyaretinde, kandil veya bayramlarda, kalyon veya fırkataynlerin denize indiriliş törenlerinde tersaneden teşrifat kanunnamesinde belirtilen sayıda top atışıyla selamlama yapılmaktadır. Bahriyede ayrıca donanmanın veya sefer halindeki gemilerin de topla selamlama yapması yine teşrifat kanunnamesi gereğidir. Ancak gemide 10 toptan aşağı varsa veya toplar her seferinde yeniden doldurulması gereken türde ise bu tür gemilerin topla selamlama yapmaları teşrifat kanunnamesince yasaklanmıştır. Yabancı bir ülkede iken topla yapılan selamlamaya karşılık verilmemesi ise teşrifat kurallarına göre uygun olunmayacağından bu durumlarda geminin özelliklerine bakılmaksızın topla selamlama yapılmaktadır²⁶. Güneşin doğuşundan önce veya batışından sonra selam topu atılmaz. Eğer bu konuda mecburiyet hâsıl olursa gemi kumandanından özel izin alınması gerekir²⁷.

Portsmouth seyahatinde topla selamlama İstanbul'dan sefere çıktıktan sonra Gelibolu'da yatan evliya kabirleri ile başlamaktadır. Osmanlı devleti'nin kuruluşuna hizmeti geçen şahısların kabirleri önünden geçen gemiler, ayrı ayrı bir

²⁴ *Mecidiye Krıvazör-i Hümayunu*, s.41-43.

²⁵ *Mir'at-ı Zafer Fırkatayninin Seyir Jurnalı*, s.80,81.

²⁶ *Bahriye Kanunnamesi*, (8. Fasil, 3. Madde), s.24.

²⁷ *Bahriye Kanunnamesi*, (8. Fasil, 5. Madde), s. 25.

adet top atışı ile selamlandıktan sonra bütün mürettebat güvertede toplanıp dua eder. İlk selamlanan kabir Yazıcızâde Mehmet Efendininkidir. Mehmet Efendi II. Murat devri gazi dervişlerinden olup “Muhammediye” adlı eseri kaleme almıştır.

5 Ağustos 1850: Sekiz buçuk kararlarında Gelibolu ulaşınca Yazıcı Mehmet Efendi hazretlerine bir adet top atıldığında söz konusu mahalde 22 kulaç suya iskele göz demiri atıldı²⁸.

Bundan sonra Akbaş Baba'ya, Nara burnunda Nara Baba'ya, Çanakkale geçilirken Havuzlar önünde Saka Baba'ya, Bozcaada'da gömülü Dede'ye, Soğanlık'ta gömülü Baba'ya ve Bozcaada'ya ulaşmaya kadar bütün kabirlerin birer topla selamlanması ve her seferinde dualar edilmesi adettendir. Bu selamlama merasimi bütün Osmanlı sahillerinde devam eder. Cezayir açıklarına gelindiğinde burada medfun Dede selamlanır.

13 Ağustos 1850: Sabahleyin saat iki buçuk kararlarında Gelibolu önlerinden kalkıp burada gömülü Yazıcızâde hazretlerinin ruhuna fatiha okunup, bir top atılmış, poyraz rüzgârıyla Nara'ya doğru yol verilmiş, sonra Akbaş Baba hazretlerine bir top atılmış, Nara Burnu geçilirken Nara Baba hazretlerine bir top ve Çanakkale geçilirken Havuzlar önüne Saka Baba hazretlerine bir top atıldı ve bir fatiha okundu, Bozcaada'da gömülü Dede'ye dua edilip bir top atıldı.

9 Eylül 1850: Cezayir açıklarında saat 04:30 kararlarında Veli Dede Hazretleri ruhuna bir fatiha okundu ve bir pare top atıldı²⁹.

Gemi seyir halinde iken akşamdan sonra ve tan vaktinde vardiya için birer adet sandal topu atılmaktadır. Bayram 21 pare top atışıyla karşılanır. Seyir halinde yabancı bir gemi ile karşılaşıldığında amiral, komodor veya gemi süvarisinin attığı top adedince mukabele edilir³⁰.

9 Ağustos 1850: Gelibolu önlerinde demirli, Şihab-ı Bahrîye nazaran babafingo serenleri³¹ yerlerine albura ve alay sancakları keşide, bayrama nazaran 21 pare top atılıp bir miktar asker zabitanla birlikte gezmek üzere Gelibolu'ya gönderildi, bir kayıkla Gelibolu valisi ve hâkimi gemiye gelip dinlenip fırkateynin filikasıyla dışarıya çıkarıldı³².

Yabancı bir limana girildiğinde 21 pare top atışı yapılır. Karşılığında da hangi ülke olursa olsun 21 pare top atışıyla Osmanlı gemisini selamlaması gerekmektedir. Öncelikle -eğer varsa- orada görevli Osmanlı konsolosu resmî kıyafetiyle gemiyi ziyaret eder. Konsolos gemiye geldiğinde 9 pare top atışıyla karşılanır. Eğer bu ülkenin kaptan paşası gemiyi ziyaret ederse 21 pare top atışıyla karşılanır. Bunun karşılığında da kaleden 21 pare top atılır. Gemiye yabancı bir

²⁸ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.2.

²⁹ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.4,17.

³⁰ *Bahriye Kanunnamesi*, (7. Fasil, 4.Madde), s.23.

³¹ Babafingo Serenleri: Babafingo çubuğuna bağlı bulunan ufki serendir. *Kâmûs-ı Bahrî*, s.64.

³² *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.3.

vali ziyaret ederse 15 pare top atılır. Bunun karşılığında da kentin kalesinden mukabele olarak 15 pare top atılması gerekmektedir. Malta ve Portsmouth limanlarına girişte Osmanlı gemileri 21 pare top atmıştır. Hatta Portsmouth valisinin ziyaretinden önce askerlere temiz elbiseleri giydirilmiştir. Bu tür ziyaretler genellikle aile ile birlikte yapılır. Vali filikasıyla gemiye yanaşır. Askerler çarmıh³³ ve küpeştelere dizilir ve bando ile bir defa temenna töreni yapılır bunun ardından bahriye askerlerine bir miktar top talimi yaptırılır. Geminin içini gezip bir müddet gemide eğlendikten sonra filikasına binerek vapura giderken eskisi gibi selam töreni yapılır. Topla selamlama bir defaya mahsus olup ikinci ziyaretlerde yapılmaz.

26 Ağustos 1850: Malta Limanı'nda demir atmış, harp aletleri silinip gemi temizlenmiş saat 01:30 suları karantina memuru gemiye gelip karantinadan çıktıklarını karantina flaması pruva sütunundan aşağı alındığı anda grandî sütununa İngiliz bandırası keşide bulunduğu, 21 pare top atılıp mahallin tabyasından da 21 pare top atıldığı saat 02:30 kararlarında Malta Amiraline mahsus pruva sütununa İngiliz bandırası keşide olunup pâyesi olan 15 pare top atıldı sonra Osmanlı konsolosu üniformasıyla gemiye gelip ayrılışında pruva sütununa ay yıldızlı sancak keşide olunup 9 pare top atılmıştır.

29 Ağustos 1850: Malta Limanı'nda demir atmış, bir miktar subay ve asker dışarıya çıkıp gelmişler, saat 08.00 zamanlarında İngilizler'in kapudane paşası kendi vapuruyla söz konusu mahalle geldiğinde pruva direğine İngiliz bandırası keşide olunup paye miktarı 15 pare top atılmış, karşılık olarak kaleden 15 pare top atılmış, ahali gemiyi gezmeye geldi.

28 Eylül 1850: Saat: 03.00 kararlarında Osmanlı konsolosu üniformasıyla gelip bir miktar dinlenip ayrıldığında pruva sütununa ay-yıldızlı sancak çekildi, 9 pare top atıldı ve grandî sütununa İngiliz bandırası çekilip 21 pare top atıldı, sonra kaleden karşılık olarak 21 pare top atıldı, limanda bulunan fırkateynin süvarisi geminin içini gezdi, kefereler aileleriyle gelip geminin içini gezdiler.

23 Nisan 1851: Dün Portsmouth valisine atılan top karşılığı Portsmouth kalesinden on beş pare top atıldı, saat: 06.00 sıralarında bütün yelkenler serenlerine bağlandı³⁴.

Limana o ülkenin kral veya kraliçesinin olduğu gemi girerse 21 pare top atışıyla selamlanır. Bunun karşılığında da gemiden yine aynı sayıda top atılması teşrifat kaidesi gereğidir. Mir'at-ı Zafer ve Sürağ-ı Bahrî gemilerinde kraliçenin geçişi esnasında sancaklar keşide olunmuş, bahriye askerleri küpeştelere, zabıt, tüfekçi ve mızıka takımı ise kış üzerine dizilmiş 21 pare top atılarak mızıka ile

³³ Çarmıh: Ana direkleri ve gabya çubuklarını borda istikametinde tutmak için kendir ve tel halatlardan yapılmış donanım. Mustafa Zaloğlu, *Gemici Dili*, İstanbul 1988, s.88.

³⁴ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.10,25,84.

resm-i selam yapılmıştır. Kraliçede limanda bulunan donanması ile 21 pare top atışı yaptırarak karşılık vermiştir.³⁵.

1 Kasım 1850: Osmanlı konsolosu gelip kraliçenin Londra tarafına gideceği haberini haber verince toplar doldurulup alay sancakları hazırlandı, saat: 02.00 'de bahriye askerlerine siyah elbise giydirip sonra Wight Adası'ndan kraliçeye ait vapur Portsmouth Limanı'na yol alırken İngiliz donanmasına nazaran asker sütunlara çimariva³⁶ olarak alay sancakları çekilip 21 pare top atılıp kraliçe ait bandıra grandî sütununa çekilip kraliçe yanımıza pek yakın geçerek seline-i hümayûndan da musika ile üç kere resm-i selam yapıldıktan sonra kraliçe kendi şahsına ait bandırasını üç defa selamlık için aşağı alıp yine kaldırdığı³⁷.

Özellikle yabancı limanlara giden Osmanlı gemisinin o bölge ahalisi, mülkî ve askerî erkânı tarafından ziyareti adettendir. Ayrıca limanda bulunan diğer gemilerin personeli ve süvarisi de ziyarete gelir. Bunun için özellikle geminin temizliği nizam ve intizamı sabah erkenden yapılır. Gelen ziyaretçiler eğer önemli ise gemide karşılama merasimi yapılır. Buna karşılık gemi süvarisi ve mühendisten oluşan bir heyet liman yakınında bir tersane varsa orayı ziyaret eder. Ayrıca ziyarette bulunan yabancı erkâna da iade-i ziyaretler yapılır. Gemi tabibi cerrah veya eczacıdan birini gemide koyarak diğeri ile limanda bulunan hastaneyi ziyaret eder. Eğer ihtiyaçları var ise buradan onları karşılar.

9 Ağustos 1850: Bir miktar asker zabitanla birlikte gezmek üzere Gelibolu'ya gönderilmiş, bir kayıkla Gelibolu valisi ve hâkimi gemiye gelip dinlenip fırkateynin filikasıyla dışarıya çıkarıldı.

4 Ekim 1850: Gibraltal Limanı'nda³⁸ Portekiz devletinin iki sütunlu beyaz bordalı korsan vapuru gelip limana demirledi, fırkateyn-i hümayunun II. Süvarisi vapura gidip vizite tarzıyla kumandanıyla görüştü.

5 Ekim 1850: Gibraltal Limanı'nda, ahali ve İngilizler gemiyi gezdi, Portekiz vapuru kalktı³⁹.

3.3. Sancak ve Flamalar

Abdülmeccid devrinin başlarından itibaren gemilere çekilen sancaklar II Mahmut ve III. Selim dönemlerinde kullanılanlardan biraz farklılık arz etmiştir. Önceki dönemlerde kullanılan ay-yıldız, hilal ve sekiz şualı yıldız olarak kullanılmaya başlanılmıştır⁴⁰. Donanmaya ait gemilerin gerek Osmanlı

³⁵ *İngiltere Canibine Hıyn-ı Azimetimizi Tahkikata Dair Risale*, s.4.

³⁶ Çimariva: Yelken gemilerinde personelin armaya çıkmaları için verilen komuta. Personelin bir merasim için belirli bir düzen içinde gemi üzerinde mevki almalarına da çimariva denir. Zaloğlu, *Gemici Dili*, s.91.

³⁷ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.41.

³⁸ Gibraltal, Cebel-i Tarık boğazıdır.

³⁹ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.3,26.

⁴⁰ Fevzi Kurtoğlu, *Türk Bayrağı ve Ay-Yıldız*, Ankara 1938, s.126.

limanlarında gerekse yabancı limanlarda buldukları zamanlarda çekilecek sancaklar Mart ayının 9. gününden Eylülün 10. gününe kadar sabahları saat birde ve Eylülün 11'inden Martın 9'una kadar saat 03.00'te çekilir. Ancak gemi seferde iken sancaklar gemi kumandanının istediği saatte çekilebilir. Havanın müsait olduğu zamanlar güneşin doğuşu ile sancaklar keşide olunup gurubu ile birlikte baş ve kıçta nöbetçi olan askerlerin dört tüfek atışı ile aşağı indirilir⁴¹. Gemi demirli iken babafingo sancakları yerine alay sancakları keşide olunur.

20 Nisan 1851: Gurub ile sancaklar dört tüfek atılarak aşağı alındı.

6 Ağustos 1850: Gelibolu önlerinde demirli, güneşin doğuşuyla Şihab-ı Bahrî'ye göre sancaklar keşide, gemi temizlenmiş, silahlar silinmiş, asakir-i bahriye armayı vizite etmeye başladı.

17 Nisan 1851: Gurub ile sancaklarla beraber askerinin armada asılı çamaşırları da aşağı alındı⁴².

Arife günlerinde alay sancaklarının bayram günlerinde ise kıç sancağı çekildiği görülür.

8 Ağustos 1850: Arife gününe hürmeten Şihab-ı Bahrî'ye nazaran alay sancakları keşide olunup gurup ile aşağı alındı.

16 Ekim 1850: Bahr-i Muhit, kurban bayramına hürmeten kıç sancağı çekilip süvari beyin dört adet kurban koyunu kesildi, askerlere pişirilerek yedirildi, rüzgâr şiddetli (safi poyraz), gurupla kıç sancağı aşağı alınmıştır⁴³.

Gemi herhangi bir limanda karantinaya çekildiğinde pruva sancağına sarı flama çekilir. Karantinadan çıkıldığında pruva sütunundaki flama aşağıya alınır. Osmanlı konsolosu gemiye geldiğinde pruva sütununa ay yıldızlı sancak çekilir. Herhangi bir yabancı ülkenin limanında demirli iken geminin grandı sütununa veya pruva direğine o ülkenin bandırası çekilir. Burada iken Kral veya kraliçenin gemisinin limana gelmesi durumunda babafingo çubukları mezestre olunup alay sancakları açılır sonra geldiğinde pruva, kontra mizana sütunlarına⁴⁴ ay-yıldızlı sancak ve grandı sütununa kral veya kraliçenin bandırası çekilir.

23 Eylül 1850: Gibraltır Boğazı ağzında orsa alabanda yatarken saat 12.00 kararlarında kıç sancağı çekilerek takım yelken batı rüzgârıyla kible kerte lodos yol verilip bütün subay ve erlere beyaz elbiseleri giydirilip, şamata olmayarak üç defa dahi kısa volta vurulup Sürâğ-ı Bahrî ile limana girildi, liman iç tarafına karantinacının tarifi üzerine 10 kulaç suya demir atıldı, 5 gün karantina çıkarmak için pruva sütununa sarı flama keşide edildi.

⁴¹ *Bahriye Kanunnamesi, (11. fasıl, 1. Madde), s.26.*

⁴² *Mir'at-ı Zafer Fırkatayninin Seyir Jurnalı, s.2,83.*

⁴³ *Mir'at-ı Zafer Fırkatayninin Seyir Jurnalı, s.2,34.*

⁴⁴ Kontra Mizana: Dört direkli yelken gemilerinde en kıçta bulunan direk. Beş direkli gemilerde dördüncü direk mizana, beşinci direk kontra mizana direğidir. Zaloğlu, *age*, 220.

26 Ağustos 1850: Malta Limanı'nda demir atmış, harp aletleri silinip gemi temizlendi. Saat 01:30 suları karantina memuru gemiye gelip karantinadan çıktıklarını karantina flaması pruva sütunundan aşağı alındığı anda grandî sütununa İngiliz bandırası keşide olundu, 21 pare top atılıp mahallin tabyasından da 21 pare top atıldı. Saat 02:30 kararlarında Malta Amiraline mahsus pruva sütununa İngiliz bandırası keşide olunup pâyesi olan 15 pare top atıldı. Sonra Osmanlı konsolosu üniformasıyla gemiye gelip ayrılışında pruva sütununa ay yıldızlı sancak keşide olunup 9 pare top atıldı.

8 Ekim 1850: Gibraltar Limanı'nda demir atmış, harp âlâtı silindikten toplar lostra edildi, rüzgâr keşileme gibi olduğundan saat 02.00 demlerinde kalkıldı, Pruva sütununa İngiliz bandırası çekildi.

27 Kasım 1850: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top, tüfek kılıç talimi yaptırıldı, ahali ile aileleri gemiye gelip gezdi, saat 08.00 kararlarında İngiliz amirali ailesi ile fırkateyne geldiğinde pruva sütununa İngiliz bandırası çekildi.

8 Mart 1851: Saat: 06.00 kararlarında kraliçenin Portsmouth'a geleceği haber alınıp babafingo çubukları mezestre olunup alay sancakları açıldı sonra geldiğinde pruva kuntra mizana sütunlarına ay-yıldızlı sancak ve grandî sütununa kraliçenin bandırası çekilip, İngiliz gemilerinden 21'er pare top atılıp kral İle (Isle of Wight) Adası'na gitti,

25 Mart 1851: Saat 07.30'da kraliçe geldiğinden donanmasına göre geminin pruva ve kuntra mizana sütunlarına sancak ve grandî sütununa İngiliz bandırası çekilerek bahriye usulü icra edildi⁴⁵.

3.4. Sıhî Hizmetler

Talimlerden sonra tabibin gemi hastanesinde bulunan hastaları vizite ettiği görülür. Gemi tabibi, geminin hastane bölümünde bulunan hasta personelin günlük kontrollerin dışında, acil durumlarda müdahale etme ve durumu ağır olan hastaların limanlardaki hastanelere sevk edilmesiyle de görevlidir.

24 Kasım 1850: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkire top, tüfek kılıç talimi yaptırıldı, gemi doktoru hastaları vizite etti.

22 Aralık 1850: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top, tüfek kılıç talimi yaptırıldı, ahali aileleri ile gemiye gelip gezdi, gece saat: 04.00 kararlarında Sürâğ-ı Bahrî takımından bir çavuş çıldırarak birik güvertesinde kimse görmeden eline aldığı satır ile kendi koluna vururken arkadaşları yakalamış, fırkateynde bulunan tabib gönderilip kolları sarıldı.

29 Aralık 1850: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top, tüfek kılıç ve rakam talimi yaptırıldı, ahali ve ofiserler

⁴⁵ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.10,24,30,47,73,77,

aileleri ile gemiye gelip gezdi. Gemi tabibi İngiliz hastahanesine giderek hastaları vizite etti.

13 Mart 1851: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, tabib efendi hastaları vizite etti ve ziyadece hasta olan iki nefer dışarı hastahanesine gönderildi⁴⁶.

Tabibin karaya çıktığı zamanlarda gemi içinde bulunan personelin her türlü sıhî kontrolü eczacı tarafından yapılmaktadır. Genellikle gayrimüslimlerin görev yaptığı sıhî personel eğer herhangi bir limanda gemiden ayrılmak isterlerse “İhraç Tezkeresi” verilerek ayrılmalarına müsaade edilmektedir. Gemi limanda bulunduğu sırada eğer sağlık durumu ağırlaşan personel varsa en yakın hastaneye kaldırılır. Gemi tabibi de bu hastaları her gün ziyaret ederek durumlarını takip eder. Her hangi bir bulaşıcı hastalık tehlikesine karşılık gemide temizliğe dikkat edilmiştir. Her gün pas pas yapılması, güvertenin zaman zaman taş veya çakılla silinmesinin yanında yataklar ayda bir kere güzelce hava alabilecek bir yere serilerek havalandırıldığı görülür⁴⁷. Ayrıca haftada iki defa akşam bütün vazifeler tamamlandıktan sonra personelin çamaşır yıkamalarına müsaade edilmektedir⁴⁸. Gecedan yıkanan çamaşırlar armaya kaldırılmaktadır.

26 Mart 1851: Tabib gemide olmadığından birik eczacısı firkateyndeki hastaları vizite etti. Gece asker çamaşırlarını yıkadı.

20 Aralık 1850: Portsmouth Limanı, gemiden Macar eczacı kendi rızasıyla süvari bey tarafından eline bir adet ihrac tezkiresi verilerek gemiden ihraç edilerek Londra tarafına gitti.

3.5. Dinî Merasimler

Gurup vaktinden sonra sancaklar aşağı indirilerek personel yoklama usulüne göre tabur olur ve üç defa “Padişahım Çok Yaşa” duasını yapılması adettendir. Askerler talimden sonraki zamanlarını okuyup yazmaya ve akaid-i diniye bilgilerini öğrenmeye ayırmışlardır. Özellikle gemide bulunan imamlar personelin eğitiminde ve dini bilgileri öğrenmelerinde görev yaparlar. Ayrıca cenaze namazlarının kıldırılması gemi imamlarının vazifeleri arasındadır. Zaman zaman gemi personelinin hastalıktan veya kaza ile öldüğü görülür. Böyle durumlarda öncelikle gemi süvarisine bilgi verilir. Ölen personelin mevcut eşyası, varsa nakit akçesinin miktarı ile ilgili tanzim edilen defter dönüştü Bahriye Nezareti’ne takdim edilir. Eğer ölüm olayının nedenini tahkik için resmi keşif yapılması icap ederse gemi süvarisi bulunduğu yerin karantina memuruna müracaat eder. Keşif neticesi bilgi olmak üzere Bahriye Nezareti’ne bildirilir⁴⁹. Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra namazı kıldırılarak bir filikaya bindirilip palankete

⁴⁶ *Mir’at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.47,54,55,75.

⁴⁷ *Sefainde Vezâif-i Yevmiyeye Dair Talimat*, Matbaa-i Bahriye,1325, s.2.

⁴⁸ *Sefainde Vezâif-i Yevmiyeye Dair Talimat*, s.7.

⁴⁹ *Bahriye Kanunnamesi (5. Bab, 1. Fasil, 103. Madde)*, s.128.

(Palakete- makas gülle) bağlanıp denize atılır. Yahut gemi yabancı bir limanda veya karaya yakın bir mahalde ise cenaze namazının ardından umumiyetle birkaç zabitin nezaretinde filika ile karada uygun bir mahalle götürülerek gömüldüğü görülür. Ancak yabancı bir limanda demirlenmiş olmasına rağmen cenazenin karaya defnedilmek yerine denize bırakıldığı da görülmektedir. Ölen personelin ardından gemide mevlit okunması da adettendir.

11 Ağustos 1850: Gelibolu önlerinde demirli, Şihab-ı Bahriye nazaran alay sancakları keşide, saat 02.00 sıralarında gemi hastahanesinde çoktan beri hasta olarak yatan musika takımından bir er vefat etmiş, Gelibolu'da defnedildi.

23 Ağustos 1850: II. Bölük'ten vefat eden Recep Çavuşun cenazesi gemide güzelce gusl ve kefenlenip namazı kılınıp palankete (Palakete- makas gülle) bağlanıp denize bırakıldı.

1 Ekim 1850: Gibralta Limanı'nda demir atmış, 4. Bölük'ten bir nefer çoktan beri yatar hasta olmakla eceliyle vefat etti, yıkanıp, kefenlendikten sonra namazı kılınıp filikaya bindirilerek denize bırakıldı, bahriye askerleri kılıç talimi yaptı, ahali gelip geminin içini gezdi⁵⁰.

Bayramların ise gemide hem düzenlenen merasimler hem de yapılan özel yemeklerle kutlandığı görülür. Ramazan bayramında sabah gemi fırınında askere taze ekmek pişirilerek dağıtılmış, asker için bir miktar buğday karaya çıkarılarak güzelce dövürülüp gemiye getirtilip keşkek yemeği pişirilmiş daha sonra saat iki sıralarında bölüklere ayrılan bahriye askerleri güvertede tabur olup süvari bey, bayramınız mübarek olsun! Dedikten sonra dağılarak bir miktar asker zabitlerle birlikte gezmek için karaya çıkmıştır. Kurban bayramlarında ise süvari beyin karadan aldırıldığı kurbanlık koyunlar kesilerek, askerlere pişirilip yedirilir.

10 Ağustos 1850: Bayram olması nedeniyle 21 pare top atılmış, askerin ekmek tayını gemi fırınında pişirilerek dağıtıldı, asker için bir miktar buğday çıkarılarak güzelce dövürülüp gemiye getirtilip keşkek pişirtilip sonra saat 02.00 kararlarında sıralama olmadan bölüklere ayrılarak asakir-i bahriye güvertede tabur olup süvari bey bayramınız mübarek olsun deyip sonra bir miktar asker zabitanla birlikte gezmek üzere Gelibolu'ya gönderildi. Gelibolu valisi ve hâkimi gemiye gelip dinlenip fırkateynin filikasıyla dışarıya çıkarıldı.

16 Ekim 1850: Bahr-i Muhit, kurban bayramına hürmeten kıç sancağı çekilip süvari beyin dört adet kurban koyunu kesildi, askerlere pişirilerek yedirildi, rüzgâr şiddetli (safî poyraz), gurupla kıç sancağı aşağı alındı⁵¹.

Gemide zaman zaman özellikle vefat edenlerle ilgili olarak mevlit okutulduğu görülür. Cuma günleri ise bahriye askerleri yeni elbiselerini giymekte olup, gemi limanda demirli ise dışarıdan ziyaretçi kabul edilmediği görülür.

⁵⁰ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.2,8,25.

⁵¹ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.3,34.

29 Ocak 1851: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top, tüfek kılıç talimi yaptırıldı, mevlûd-ı şerif okundu.

21 Mart 1851: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye birer saat kadar top ve tüfek talimi ve ayak ve kılıç talimi yaptırıldı, gemide bulunan hastaları tabib vizite etti. Cuma gününe riayeten askerlere temiz elbiseleri giydirildi⁵².

3.6. Erzak ve Su Temini

Memuriyetle görevlendirilen donanma gemilerinde ambarları olmayan mahaller için İstanbul'dan mühimmat ve erzak konulur. Erzak, kumandan tarafından tayin olunan zabıtlar tarafından kontrol edildikten sonra kabz memurlarına teslim edilir. Zabıt mühimmat ve erzakın kontrolünü yaptıktan sonra kumandana bir kıta lâyiha sunar. Mühimmat ve erzakın gemilere naklinde veya ambarlarda muhafazasında kusur bulunursa ilgililer cezalandırılır⁵³. Donanmanın uzun seferlerinde beşer aylık peksimet ve zahire, Akdeniz veya Karadeniz'e gidecek gemiler için üçer aylık peksimet ve zahire verilir. Ambarları bu miktarda erzak alamayan gemilere ise alabildiği kadar peksimet ve zahire verilir⁵⁴.

Geminin İstanbul'dan çıktıktan sonra erzak için ilk uğrak yeri Gelibolu'dur. Gelibolu'ya yaklaşan gemi öncelikle peksimet ihtiyacını buradaki peksimethaneye gönderdiği kayığı doldurarak karşılar. Peksimetin yanında sığır eti ve soğanında buradan alındığı görülür. Personelin peksimet ihtiyacının karşılanması için bazen ambarda bulunan buğdayın peksimet yapılmak üzere limanda bulunan değirmene gönderildiği görülür. Peksimetliğin yanında gemilerde elektriğin kullanılmasıyla beraber taze sebzeleri muhafaza etmek için soğuk hava depoları da bulunmaktadır. Et ise limanlardan taze olarak alınmakta veya özellikle bayramlarda en yakın karadan alınan canlı hayvanlar kesilmektedir. Genellikle yabancı limanlardan erzak temininde gemide görevli tercümandan yararlanılmaktadır.

6 Ağustos 1850: Gelibolu önlerinde demirli, güneşin doğuşuyla Şihab-ı Bahrî'ye göre sancaklar keşide, gemi temizlendi, silahlar silinmiş, asakir-i bahriye armayı vizite etmeye başladı, Şihab-ı Bahrî fırkateyni süvarisi Mustafa Bey, gemiye gelip bir miktar dinlenip süvari ile birlikte peksimet almak için Gelibolu'ya gittiler.

7 Ağustos 1850: Gelibolu önlerinde demirli, asakir-i bahriye arma bozmaya başlayıp tiringa boğmak ve ana ıstralya doldurmak ve ana çarmıkları doldurmak üzere oldukları, Gelibolu tarafından sığır eti, soğan tayınatları alınıp kazanda pişirilerek yedirildi, peksimethaneden bir kayık peksimet geldi.

⁵² *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.63,76.

⁵³ *Bahriye Kanunnamesi*, (8. Madde), s.56

⁵⁴ *Bahriye Kanunnamesi* (5. Bab.,1.Fasil., 37. Madde), s.93.

31 Ekim 1850: Harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, bir filika bir mühendis, bir hoca görevli olarak Portsmouth Tersanesi'ne gidip askerin et tayınını aldı, saat: 08,00'de amiralin kızı ve paşa süvarisi birlikte fırkateyne gelip gezdi.

20 Kasım 1850: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkire top, tüfek kılıç talimi yaptırıldı, gemi temizlendi, ahali-i belde kefereleri ile aileleri gemiye gelip gezdi, İngiliz koteri yanaşıp asakir-i bahriyeler için ambarda bulunan buğdayı alarak peksimet imal etmek üzere mahal-i mezbura ihraç edildi⁵⁵.

Personel su ihtiyacı geminin çeşitli yerlerinde bulunan su sarnıçlarından temin etmektedir. Mesela Mecidiye kruvazöründe kıçta, baş köprüsü altında, dördüncü bölük mangası altında ve kıçta hilat ambarı altında olmak üzere toplam 19,2 tonluk tatlı su sarnıçları bulunmaktadır⁵⁶. Bu sarnıçlardan tükenenler uğranılan limanlarda koterlerle doldurulmaktadır. Ayrıca limanlardan tedarik edilen bir diğer ürün ise sirkedir.

23 Eylül 1850: Gibraltar Boğazı ağzında orsa alabanda yatarken saat 12.00 kararlarında kıç sancağı çekilerek takım yelken batı rüzgârıyla kible kerte lodos yol verilip bütün subay ve erlere beyaz elbiseleri giydirilip, şamata olmayarak üç defa dahi kısa volta vurulup Sürağ-ı Bahrî ile limana girildi, liman iç tarafına karantinacının tarifi üzerine 10 kulaç suya demir atıldı, beş gün karantina çıkarmak için pruva sütununa sarı flama keşide edildi, İngilizlerin çarklı vapuru ile Osmanlı konsolosunun bir adamı gelip isteklerinin sorunca su istenmiş, yemekten sonra bando çaldı, vardiya topu atıldı.

28 Eylül 1850: Gibraltar Limanı'nda demir atmış, bir filika ile bir sandal içine bir memur ve tercüman su almaya gönderildi.

2 Ekim 1850: Gibraltar Limanı'nda demir atmış, harp âlâtı silindi, toplar lostra edildi, sandala bir memur konup içme suyu almaya gönderildi.

3 Ekim 1850: Gibraltar Limanı'nda demir atmış, saat 01.00 kararlarında yelkenler fora olunup iki saat kadar rüzgârlandıktaki serenlere bend olundu, sonra gemi sandalı bir defa daha dışarıya gönderilen içme suyu alındı ve su ambar sarnıçlarına konuldu, sandal gemiye alınarak palavra tarafına indirilip yerine konuldu. Ahali aileleriyle gelip geminin içini gezdi, bir miktar subay gezmek için karaya gidip geldi

17 Nisan 1851: Portsmouth Limanı, askerin gece yıkadığı çamaşırları yukarıya kaldırılıp gemi temizlendi, harp silahları silinip toplar lostra edildi, tabib efendi gemide bulunan hastaları vizite etti, İngilizlerin bir aded su koteri geminin yanına gelip ambar sarnıçlarını doldurdu, koter, Sürağ-ı Bahrî'ye gönderildi⁵⁷.

⁵⁵ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s. 2,41,46.

⁵⁶ *Mecidiye Kruvazör-i Hümayunu*, s.113-114.

⁵⁷ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s. 24,25,26,83.

Gemide çubuk ve sigara içilmesi belirli kurallara bağlıdır. Sabah yemeğinden sonra yarım, öğle ve akşam yemeklerinden sonra ise birer saat askerin sigara içebilmesine müsaade edilmektedir. 18 yaşından küçük olan bahriye askerinin sigara içmesi yasaktır. Diğerleri ise belirtilen saatler arasında orta katta veya palaverede grandi direği ile ambar ağzının meyanı hizasında vaki manga arasında korvet ve onun altında bulunan gemilerde güvertede orta ambar ağzının baş tarafında içilecektir ve nargile içilmesi ise kesinlikle yasaktır⁵⁸.

3.7. Personel ve Vazifeleri

Seyahat esnasında gemilerde süvari, tabib, eczacı, imam, mühendis mızıka takımı, zabitan, tercüman, memur nefer gibi personel vazife yapmaktadır. Bunlar maaşlarını (aylık) elden ve düzensiz olarak almaktadır. Bazen biriken kaimeler süvari bey tarafından toplu olarak verilmekte ise de genellikle hep birkaç aylığı eksik olmaktadır.

10 Kasım 1850: Portsmouth Limanı, ahali zaman zaman aileleriyle gemiye gelip gezdi, asakir-i bahriyenin güzeşte eden dört aylık maaşları dağıtıldı.

5 Şubat 1851: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top, tüfek ve kılıç talimi yaptırıldı, askerin iki aylıkları dağıtıldı, bölüklerden bir miktar nefer subaylarla birlikte gezmek için gidip döndü, mahal-i mezbûr ahali ve aileler gemiye gelip gezdi.

17 Mart 1851: Portsmouth Limanı, gemi hocası askerlerin aylıkları kayme olduğundan bozdurmak için dışarıya gidip geldi, süvari beye İstanbul'dan üç adet mektup geldi, tersaneden iki amele gemiye gelip pruva palasertesine demir pıraçol imal etti, askerlerin bazıları da yalpalı top talimi yaptırıldı⁵⁹.

Personeli buldukları limandan İstanbul'a giden gemiler vasıtasıyla yakınlarına mektup gönderdiğini görmekteyiz.

30 Eylül 1850: Gibraltal Limanı'nda demir atmış, ahali gelip geminin içini gezdi. İstanbul'a bugün vapur gideceği için subaylardan hanesi olanlar mektup yazdı.

17 Mart 1851: Süvari beye İstanbul'dan üç adet mektup geldi.

23 Mart 1851: Portsmouth Limanı, süvari beye İstanbul'dan bir miktar mektup geldi, mektuplardan Zibayiş-i Derya Korvetinin kazaya uğradığı öğrenildi⁶⁰.

⁵⁸ 1297 Tarihli Bahriye Kanunname-i Hümayunu (81 Madde), s. 81-82.

⁵⁹ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.43,67,75; Pıraçol: Kemereleleri alabandalara bağlayan ve muhtelif şekillerde yapılan ağaç ve madeni levhalar. Zaloğlu, *age.*, s. 316.

⁶⁰ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.25,75,76.

Seyahat esnasında personele bazen okuma yazma, bazen de dinî bilgilerini geliştirmek amacıyla akaid-i diniye derslerinin verildiği görülür.

18 Aralık 1850: Askerlere okuma yazma dersi verildi, süvari bey dışarıya gidip geldi.

8 Mart 1851: Asâkir-i bahriye bir saat kadar okuma talimi yaptırıldı.

21 Nisan 1851: Asakir-i bahriyeler, akaid-i diniyelerini müzakere etti⁶¹.

Osmanlı bahriyesinde personelin genellikle aldığı cezalar firar, içki içme, kanun ve nizamnameler ile üstlerine karşı gelme, adam yaralamadır. Seyahat esnasında gemide en çok işlenen suçların başında karaya çıkan gemi personelinin sarhoş olarak geri dönmeleri gelmektedir. Bunlar zincire vurularak cezalanmıştır. Bunun yanında günlük talime katılmayan nefere 18 usturpa vurulmuştur. Yine gemi içinde arkadaşını ve kendini yaralayan nefer ise zincire bağlanmıştır.

16 Kasım 1850: Portsmouth Limanı, Saat: 03.00 kararlarında Birinci Bölük erlerinden Amasralı İsmail nefer birkaç günden beri gemi hastahanesinde yatarken afiyetini kaybedip eline bıçak alıp yanında bulunan hastalardan Rizeli Kerim neferi omuz başını vurup hastahanedен dışarıya çıkarılıp ve bir mülazımın elini yaraladığı, süvariye haber verilip er yine hastahaneye gidince tutulup ayaklarına zincir bağlanarak puntele bağlandı.

20 Aralık 1850: Portsmouth Limanı, Askerler tam olarak geri dönüp esnaf-ı saireden Arap Ali Kalfa ile marangoz Hasan Kalfa gemiye sarhoş geldikleri için zincire bağlandı.

22 Aralık 1850: Portsmouth Limanı, gece saat: 04.00 kararlarında Sürağ-ı Bahrî takımından bir çavuş çıldırarak birik güvertesinde kimse görmeden eline aldığı satır ile kendi koluna vururken arkadaşları yakalamış, fırkatynde bulunan tabib gönderilip kolları sarıldı.

17 Nisan 1851: Portsmouth Limanı, dışarıda gezmekte olan askerler gemiye döndüklerinde Ali kalafat sarhoş olarak gemiye döndüğünden zincire vuruldu.

20 Nisan 1851: Harp silahları silinip toplar lostra edildi, bahriye askerlerine kalkar gibi bir saat talim yaptırıldığında Trabluslu Ömer nefer talime gelmediğinden süvari bey tarafından kabahatinden dolayı 18 usturpa vuruldu⁶².

4. Personelin Ölüm Nedeni

Portsmouth limanında kalınan süre içinde her iki gemiden de birçok bahriye askerinin vefat ettiği görülür. Bu konu ile ilgili yaygın kanaat deniz erlerinin salgın bir hastalık sonucu öldüğüdür. Ancak seyahat dönüşü Mir'at-ı Zafer süvarisi Mustafa Bey hazırladığı risalede şu bilgileri verilir: *Asakir-i şahaneden*

⁶¹ *Mir'at-ı Zafer Fırkatyininin Seyir Jurnalı*, s.53,75,84.

⁶² *Mir'at-ı Zafer Fırkatyininin Seyir Jurnalı*, s.45,53,54,83.

*bazıları mahal-i mezburun havasıyla imtizac edemediğinden hastalanmış ise de Portsmouth limanında vaki bahriye hastanesine çıkarılarak bi't-tedavi ahz olunarak, vefat edenler hastahane-i mezkure kurbunda verilmiş olan arsaya defnolunmuşlardır*⁶³. Bu ifadeler konuyla ilgili olarak yaptığı araştırmada salgın hastalık olabileceği görüşünü ortaya atan iddiayı da zayıflatmaktadır. Zira burada kalınan süre içinde kış mevsimi geçirilmiş ve gemide kalan askerlere ilk geldiklerinde İngilizler tarafından kışlık giyecekler dağıtılmış ve kış mevsiminin oralarda sert geçtiği konusunda ikaz edilmişlerdir. Gemide kalan mürettebat sobalarla ısınmaktadır. İki gemiden 23 Türk denizcisinin vefat ettiği bu olayın salgın hastalıktan olabileceği görüşü ise şu şekildedir:

Bu dönemde Gosport ve karşı kıyıda yer alan Portsmouth'daki sağlık koşulları son derece kötüdür. Örneğin 1849 yazında Portsmouth'da baş gösteren bir kolera salgını, bini aşkın kişinin yaşamına mal olmuştur. Kanalizasyon sisteminden yoksun, dok işçilerinin üst üste yığılarak yaşadığı sağlıksız mahallelerde, altyapı çalışmaları ancak 1854'ten sonra başlatılabildiği görülmüştür. Kolera veya benzeri bir salgın hastalığın 1850-1851'de Gosport'a da sıçramış olması akla yakındır. Haslar hastanesi defin kayıtları içinde Türk denizcilerinin adlarına rastlanmamaktadır. Gerek gemilerin seyir defterlerinin, gerekse hastanenin hasta yatış kayıtlarının bu konuya bir açıklık getireceğini göstermektedir⁶⁴.

4.1. Gidiş Yolculuğunda Ölenler

Gerçekte Mir'at-ı Zafer fırkateyninin bu seyahate ait seyir jurnali incelendiğinde vefat eden erlerin durumu ile ilgili verilen bilgilerde herhangi bir salgın hastalıktan bahsedilmemektedir. Bu kayıtları vermeden önce şu hususlara açıklık getirmek gerekmektedir. Bunlardan ilki fırkateynin İstanbul'dan yola çıkışından itibaren veya seyahat esnasında salgın hastalık taşıyıp taşımadığıdır. Zira seyahatin daha ilk günlerinden itibaren fırkateynde ölümler olmuştur.

11 Ağustos 1850: Gelibolu önlerinde demirli, saat 02.00 sıralarında gemi hastahanesinde çoktan beri hasta olarak yatan musika takımından bir er vefat etmiş, Gelibolu'da defnedilmiş, bir miktar çavuş ve onbaşı gezmek üzere dışarı gidip döndü.

23 Ağustos 1850: II. Bölük'ten vefat eden Recep Çavuşun cenazesi gemide güzelce gusl ve kefenlenip namazı kılınıp palankete (Palakete- makas gülle) bağlanıp denize bırakıldı.

1 Ekim 1850: Gibralta Limanı'nda demir atmış, 4. Bölük'ten bir nefer çoktan beri yatar hasta olmakla eceliyle vefat etti, yıkanıp, kefenlendikten sonra namazı kılınıp filikaya bindirilerek denize bırakıldı, bahriye askerleri kılıç talimi yaptı, ahali gelip geminin içini gezdi.

⁶³ *İngiltere Canibine Hıyn-ı Azimetimizi Tahkikata Dair Risale*, s.5.

⁶⁴ Aygen, İngiltere'de Bir Türk Kenti, Gosport'ta Osmanlı İzleri, s.37.

13 Ekim 1850: Bahr-i Muhit, yelkenleri açık, şiddetlendi kuntra mizana gabya iskotası kesildi, saat: 06.00 kararlarında gabya pruva iskotası dahi kırıldı, İstanbul'dan beri hasta olan Musika Bölüğü'nden bir onbaşı gemi hastahanesinde vefat etti, yıkanıp denize bırakıldı.

22 Ekim 1850: Bahr-i Muhit, saat: 02.00 kararlarında bir nefer çoktan beri hasta olmakla eceliyle vefat etti, yıkanıp kefenlendikten sonra namazı kılınp denize bırakıldı.

25 Ekim 1850: Bahr-i Muhit, 02.00 Bölük'ten bir nefer çoktan beri gemi hastahanesinde yatar hasta olmakla eceliyle vefat etti, yıkanıp, kefenlendikten sonra namazı kılınp denize bırakıldı.

Seyir jurnalindeki kayıtlar Mir'at-ı Zafer'de Portsmouth'a ulaşınca kadar altı deniz erinin vefat ettiğini ortaya koymaktadır. Bunların ölümü hakkında herhangi bir salgın hastalık ibaresi geçmemektedir. Ayrıca Malta, Gibralt ve Portsmouth gibi uğradıkları limanlarda karantinahaneye alınan gemiler karantina müddetlerinin sonunda salıverilmişlerdir.

26 Ağustos. 1850: Malta Limanı'nda demir atmış, harp aletleri silinip gemi temizlenmiş saat 01:30 suları karantina memuru gemiye gelip karantinadan çıktıklarını karantina flaması pruva sütunundan aşağı alındığı anda grandı sütununa İngiliz bandırası keşide olundu.

23 Eylül 1850: Gibralt Boğazı ağzında orsa alabanda yatarken saat 12 kararlarında kış sancağı çekilerek takım yelken batı rüzgârıyla kible kerte lodos yol verilip bütün subay ve erlere beyaz elbiseleri giydirilip, şamata olmayarak üç defa dahi kısa volta vurulup Sürâğ-ı Bahrî ile limana girildi, liman iç tarafına karantinacının tarifi üzerine 10 kulaç suya demir atıldı, 5 gün karantina çıkarmak için pruva sütununa sarı flama keşide edildi, İngilizlerin çarklı vapuru ile Osmanlı konsolosunun bir adamı gelip isteklerinin sorunca su istenmiş, yemekten sonra bando çaldı, vardiya topu atıldı.

28 Eylül 1850: Gibralt Limanı'nda demir atmış, bir filika ile bir sandal içine bir memur ve tercüman su almaya gönderildi, saat: 02.00 kararlarında karantinacı gelerek karantinadan çıktıklarından pruva sütunundaki flama aşağı alındı⁶⁵. Seyahat esnasında sadece bir gemide altı askerin vefat göz önüne alınırsa Portsmouth limanında kalınan altı buçuk aylık zaman zarfında iki gemiden toplam 23 deniz askerinin vefatı normal kabul edilebilir.

4.2. Portsmouth Limanında Ölenler

Salgın hastalığa Portsmouth'ta kalınan süre içerisinde bulaşma ihtimali üzerinde durulacak olursa öncelikle yine Mir'at-ı Zafer firkateyni süvarisi Mustafa Bey'in hazırladığı risaleye bakmak gerekecektir. Mustafa Bey risalede İngiltere'de

⁶⁵ *Mir'at-ı Zafer Firkateyninin Seyir Jurnalı*, s.10,24,25.

buldukları günlerden bahsederken Portsmouth'un karşı sahilinde bulunan Gosport limanında bulunan hastaneden bahseder. Bu hastane aynı zamanda bahriye askerlerimizin tedavi gördüğü yerdir.

Gosport tarafında Asakir-i bahriye için büyük bir hastane ve ittisalinde eczanesiyle teşrihhanesi ve şifahanesi olarak etrafı güzel bahçe ve bir tarafında dahi kilise ve hizmetçileri kadın idiğinden edeb yerinde illeti olanlar ayrıca koğuşa konup erkek bakarak küsuruna kadınlar hizmet etmekte ve hastalardan iyiceleri dahi pazar günleri kiliseye ve bahçeye gidip gezmekte bulunmuş ve asakir-i bahriye-i şahane mezkûr hastanede ayrıca bir koğuşa konup bir hekim ile üç kadın hizmetçi tayin olunmuştur.⁶⁶

Bu bilgiler haricinde Mustafa Beyin hazırladığı risalede herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Seyir jurnalinde ise Portsmouth limanında demirli iken vefat eden deniz erleri için şu kayıtlar yer almaktadır:

30 Kasım 1850: İngiliz hastahanesinde bulunan neferlerden biri vefat ettiğinden bir miktar asker çıkarılarak müteveffa o mahalde defnedildi.

1 Aralık 1850: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top, tüfek kılıç talimi yaptırıldı, İngiliz hastahanesinde bulunan neferlerden biri vefat ettiğinden bir miktar asker çıkarılarak hastahaneye gidildi müteveffa o mahalde defnedildi.

12 Şubat 1851 : Musika bölümünden bir çavuş çoktan beri hasta olduğundan eceliyle vefat etti, yıkayıp kefenlendi ve namazı kılınıp defnedildi.

25 Şubat 1851: Bir nefer İngiliz hastahanesinde çoktan beri hasta olmakla eceliyle vefat etti, yıkandı, kefenlendi namazı kılınıp defnedildi.

8 Mart 1851: İngiliz hastahanesinden iki nefer eceliyle vefat etti, yıkandı, kefenlendi namazı kılınıp defnedildi.

9 Mart 1851: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top ve tüfek talimi yaptırıldı, hastahannede bir nefer çoktan beri yatar hasta olmakla kendi eceli ile vefat etti, defnedildi, mahal-i mezbûr ahali ve subayları aileleri ile gemiye gelip gezdi.

13 Mart 1851: Portsmouth Limanı, harp âlâtı silinip toplar lostra edildi, asâkir-i bahriyeye top ve tüfek talimi yaptırıldı, bir nefer çoktan beri yatar hasta olmakla kendi eceli ile vefat etti, yıkandı kefenlendi namazı kılınıp defnedildi, mahal-i mezbûr ahali ve subayları aileleri ile gemiye gelip gezdi.

1 Nisan 1851: Sürağ-ı Bahrî Biriki süvarisi Mehmed Kapudanın cenazesini kaldırmak için gemilerden üçer filikalara bölüklerden birer miktar neferle, bütün subaylar temiz elbiselerini giyerek filikalar bir filo olarak süvari bey ve Mustafa

⁶⁶ *İngiltere Canibine Hıyn-ı Azimetimizi Tahkikata Dair Risale*, s.9.

Kapudan beraberce mahal-i mezbura ihraç olunup kapudanın cenazesi güzelce yıkandı ve kefenlendi ve namazı kılınarak söz konusu mahalle defnedildi.

10 Nisan 1851: Portsmouth Limanı, harp silahları silinip toplar lostra edildi, askerin gece yıkadığı çamaşırları armaya kaldırılıp gemi temizlendi, hastahane bulunan hastalardan Sürâğ-ı Bahrî takımından bir nefer vefat ettiğinden gemilerden bir miktar subay ve neferler dışarıya gidip mahal-i mezburda defnedilip döndüler.

21 Nisan 1851: Mülazım Ömer Ağa da üç neferle beraber merhum Mehmed Kapudan'ın mezarına yaş dikmek için kabristana gidip taşları dikip gemiye döndü.

23 Nisan 1851: Esben Hen, harp silahları silinip toplar lostra edildi, bando neferatından Oflu Ahmed nefer gemi hastahanesinde vefat ederek gemide yıkanıp kefenlenip namazı kılınarak bir miktar subay ve nefer ile beraber mahal-i mezbûra çıkarılarak kabristana defnedildi.

24 Nisan 1851: Gemi hastahanesinde hasta olan II. Bölük'ten Hemşinli Hüseyin Onbaşı vefat ederek gemide yıkanıp kefenlenip namazı kılınarak bir miktar subay ve nefer ile beraber mahal-i mezbûra çıkarılarak defnedildi.

25 Nisan 1851: II. Bölük neferatından Trabzonlu Kamil nefer gemi hastahanesinde hasta bulunduğu için eceliyle vefat etti, gemide yıkanıp kefenlenip namazı kılınarak bir miktar subay ve nefer ile beraber dışarıya gönderilerek kabristana defnedildi.

29 Nisan 1851: Gemide tabib bulunmadığından Sürâğ-ı Bahrî eczacısı gelip hastaları vizite etti, gemi hastahanesinde bulunan hastalardan II. Bölük neferlerinden Hasan nefer eceliyle öldüğünden gemide yıkanıp kefenlenip namazı kılınarak bir miktar subay ve nefer ile beraber dışarıya gönderilerek kabristana defnedildi⁶⁷.

Seyir Jurnalindeki kayıtlarda görüldüğü üzere Haslar Hastanesinde ölen deniz erlerinin durumu ile alakalı olarak herhangi bir salgın hastalık kaydına rastlanılmamıştır. Ayrıca hemen hemen her gün gemiye İngilizler tarafından yapılan ziyaretler, gemi personelinin Portsmouth, Gosport ve Londra'da rahatça gezebilmesi, gemilerin İngiltere'de kaldıkları süre içinde bir salgın hastalık ihtimaliyle karantinahaneye alınmaması salgın hastalık ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

5. Sonuç

Tanzimat Fermanı sonrası bahriyede yeniliklere ayak uydurma gayretlerinin bir sonucu olarak 1850 yılında Osmanlı donmasına ait üç geminin Fransa'nın Tolon ve İngiltere'nin Portsmouth liman kentlerine gönderildiğini

⁶⁷ *Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, s.48,67,70,73,74,79,81,84,85,86.

görmekteyiz. Seyahatin amacı bu kentlerde bulunan tersanelerden istifade ederek gemilerin tadil ve teçhizinin yapılması yanında yabancı askerler tarafından personele top talimi yaptırılmasıdır.

Mir'at-ı Zafer fırkateyni seyir jurnalindeki kayıtlardan yola çıkarak her üç geminin de seyahat esnasında uluslar arası deniz hukuk, teşrifat ve merasim kaidelerine titizlikle uydukları görülür. Hatta Portsmouth limanında, Mir'at-ı Zafer ve Sürağ-ı Bahrî fırkateynlerinin İngiltere kraliçesine karşı yaptıkları merasim, kraliçeyi o kadar memnun etmiştir ki İngiltere'de buldukları süre içerisinde Osmanlı mürettebatı sürekli sıcak bir ilgi ile karşılaşmışlardır. Aynı zamanda gemilerin içinde, namazın kılınması, bayramlarda yapılan törenler, cenaze defin törenleri, mevlitler, akaid-i diniye dersleri, kabirlerin topla selamlanması ve dua okunması bu dönemde donanmada dinî merasimlerin ciddiyle tatbik edildiğini de ortaya koyar. Bu arada bahriye erlerinin Gosport limanında gezintiye çıkarken sergiledikleri vakar tavır ve davranışlar, ahali tarafından kendilerine gösterilen ilginin günden güne artmasına sebep olmuştur. Hatta bundan sonra Gosport bir Türk şehri olarak anılmıştır. Ancak burada kalınan altı buçuk aylık süre içinde 23 deniz erinin vefatı seyahatin hüzünlü bir şekilde neticelenmesine sebep olmuştur. Burada ölen deniz erlerinin anısına 1993 yılında bir şehitlik yapılmıştır. Şu ana kadar bu ölümlerin nedeni olarak salgın hastalık üzerinde durulmaktadır. Gerçektende bu dönem İngiltere sürekli salgın hastalıklarla mücadele etmektedir. Ancak Mir'at-ı Zafer Fırkateyni Seyir Jurnalinde Gosport Haslar Hastanesinde ölen deniz erlerinin ölüm nedenleri için normal ölümler olduğu kaydı bulunmaktadır. Bunun yanında Mir'at-ı Zafer Fırkateyni süvarisi Mustafa Bey seyahat dönüşü hazırladığı risalede bu ölümlerin hava değişiminden kaynaklandığını ifade etmektedir. Seyahatin başlangıcından itibaren Portsmouth limanına kadar sadece Mir'at-ı Zafer'de altı deniz eri çeşitli hastalıklardan ölmüştür. İngiltere'de kalınan sürenin kış olduğu ve burada kış mevsiminin çok soğuk geçtiği düşünülecek olursa bu ölümler normal görülebilir.

KAYNAKÇA

- 1297 Tarihli Bahriye Kanunname-i Hümayunu*), Tarihi Deniz Arşivi İhtisas Kütüphanesi.
- 1849 Yılında İngiltere'ye Giden Mir'at-ı Zafer Fırkateyninin Seyir Jurnalı*, Deniz Arşivi İhtisas Kütüphanesi El Yazmalar Bölümü.
- Aygen, Zeynep, İngiltere'de Bir Türk Kenti, Gosport'ta Osmanlı İzleri, *Toplumsal Tarih*, S.129, Eylül 2004.
- Bahriye Top Talimi*, (Tarihsiz), Tarihi Deniz Arşivi İhtisas Kütüphanesi.
- Bahriye Kanunnamesi*, (Tarihsiz), Tarihi Deniz Arşivi İhtisas Kütüphanesi.
- Kurtoğlu, Fevzi, *Türk Bayrağı ve Ay-Yıldız*, Ankara 1938.
- Mecidiye Kruvazör-i Hümayunu*, Tarihi Deniz Arşivi İhtisas Kütüphanesi.
- Sefainde Vezâif-i Yevmiyeye Dair Talimat*, Matbaa-i Bahriye, 1325.
- Şihab-ı Bahrî Süvarisi Mustafa Beyin İngiltere Canibine Hıyn-ı Azimetimizi Tahkikata Dair Risale, 1704*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.
- Süleyman Nutkî, *Kâmûs-ı Bahrî*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1333.
- Şehsuvaroğlu, Halûk, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, İstanbul 1965.
- Zaloğlu, Mustafa, *Gemici Dili*, İstanbul 1988.